

FIGYELŐ

KRITIKA ÉS ÖNKRITIKA

A novemberi határozat kezd megvalósulni. A Híd január-februári száma már hozta az első kritikát és azóta is meg-megszólalnak kritikusaink: kezdjük érezni, hogy nem beszélünk üres szobában, nem szólunk süket falaknak. Úgy érezzük: van kapcsolatunk, van közönségünk, nem önmagunknak, — a közönségnek írunk. Ki hogy van vele: van akire többé, van akire kevésbé hat a közönség, a kapcsolat, az összekapcsolódás a tömegekkel. Van, aki teljesen megváltoztatja előadásmódját, talán a szöveget is, mert közönsége válogatja; persze anélkül, hogy ennek teljesen tudatára ébredne. A közönség kiváltja belőle, anélkül hogy észre is venné, az új hangot, annyira, hogy csak utólag ébred tudatára ennek. Ezért kell éreztetni írónkkal, hogy nincsenek egyedül, hogy van aki felfigyel szavukra.

Még sokan vannak, akik félnek a kritikától. Ezek azok, akik kritikaiszonyukat büszkeséggé váltják és visszautasítják a kritikát, mint olyanok, akik már minden kritika felett állnak. Ezek azután sokszor hamis érveléssel ügykeznek taszítani, távolítani maguktól a kritikát. Az egykori »entellektüellek« úgy érezték, hogy a közönség fölött állanak és közönségfelettségükben — csak önmaguknak írtak és azoknak, akik szintén a nagy közönség »fölött« állottak; ezért visszapattantottak »szent« énjüktől minden kritikát — hiszen az hozzájuk fel sem érhet — a »magasságokba«. Ma éppen ellenkezőleg sokan a kultúra demokratizálására, néphez, korhoz, és tömeghez kötöttségére hivatkozva tagadják meg a kapcsolatot a közönséggel és annak tükröződésével — a kritikával.

Mert a kritika — a közönség hangja. Az kell hogy legyen. Azzá kell hogy váljék, ha ma még talán nem is az. De egyttal az írók tudatosságának tükröződése is kell hogy legyen a kritika. Mindezekhez persze szükséges egy új légkör kialakulása. Olyan baráti, munkatársi viszonyon alapuló légkör kialakulása, amelyben a más hangja is saját hanggá válik, amelyben a közönség, a kritika hangja — az írói önkritika hangjává válik. Ez a légkör, természetesen, még nincs meg. Nem ebben a légkörben élünk és sokszor még, mint írók kívülről jövő ellen-séges hangnak tekintjük, halljuk a kritika hangját, berzenkedünk, tiltakozunk, védjük előre »szent«, támadhatatlan és sérthetetlen »énünket«. Nem vagyunk tekintettel arra: igaz-e a közönségnek és kritikának, hasznos-e az álláspontunk a társadalom és ezzel együtt a mi egyéni fejlődésünk szempontjából is, vagy a berzenkedéssel esetleg éppen önmagunk alatt, fejlődési lehetőségünk alatt vágjuk a fát. Habár a kritika még nem áll a megkívánt magaslaton, megfélelbezzhetetlen tény, hogy csak úgy emelkedhetik fel és csak úgy teljesítheti kötelességét, csak akkor lehet hasznos, ha az írók barátilag fogadják és nem utasítanak vissza »elvb« minden kritikát, hanem igyekeznek, a baráti önkritika hangján, válaszolni a »vádoló«-ra. Nevelje a kritika az írókat, az író a

kritikust és együtt a közönséget, persze nem tévesztve szem elől, hogy a közönségtől, a néptől maguk is sokat tanulhatnak és kell is hogy sokat tanuljanak tőle.

Hiába hozunk róla határozatot: mátféle fogva nincs különbség kétkezi munkás és szellemi munkás között. Ezzel nem érünk célt. Tanulás, haladás, felfelé fejlődés nélkül nem érhetjük el ezt a fokot. Ennek pedig egyik módja éppen annak a légkörnek kialakítása, amelyről szó volt: annak az atmoszférának megteremtése, amelyben baráti feloldódottságban mindenki úgy fogadja a barát bíráló szavát, mintha legmeghittébb óráiban, önmagával folytatna beszélgetést.

Ezt a légkört sem lehet dekretálni, határozatba hozni. Meg kell azt teremteni. És ezért üdvözölöm a »Hid« kezdeményezését, ezeket a Hozzászólásokat, mert bennök és általuk most először fogtuk hozzá ennek a légkörnek, meghitt baráti viszonyoknak kialakításához. Kérdés, elegendő-e az ilyen kapcsolódás, a távkapcsolódás, az érintkezésnek ilyen, többé-kevésbé mégis távoli, felvétele. Vagy lehetne-e szó arról, hogy összeülünk írók, kritikusok és közönség és megtárgyaljuk közös problémáinkat, elbíráljuk egymás írásait: a kritikát is írásnak számítva persze és azt is elbírálva, megvitatva.

Vannak, akik úgy gondolják, hogy kezdő íróinkat nem szabad simogatni, legyezgetni, de minden szűrőkön át kell szűrni írásaikat. Vannak, akik viszont, simogatják ezeket az írókat, ajnározzák őket, ugyanolyan elbírálásban részesítik az indulókat, mint a már kiforrottakat és ezáltal nem hagynak távolságot a két réteg között, nem adnak távlatot a kezdőnek, lépcsőt, amelyen felfelé haladna. Fel kell vetni a kérdést: a kezdő író a hibás-e abban, ha nem lát maga fölött elérendő magaslatokat, ha úgy és azt hiszi, hogy már elérte a még megmászandó csúcsokat és gerinceket. Arról van tehát szó, hogy ráneveljük az írókat erre a meglátásra. Itt persze nem igen teszünk különbséget kezdők és haladók között, mert habár vannak kezdők és haladók: a haladóknak is hogy tovább jussanak, magasabbra kell emelniök térdben a lábukat.

Nem gondolok hát sem simogatásra, sem bunkózásra. A lebunkózott nem fejlődőképes! A haladás feltételeinek megteremtésére gondolok. A tárgyilagos adottságok megvannak. Olyan óriási ugrásokkal fejlődik gazdasági, társadalmi és politikai valóságunk és ebben az építésben oly ugrásszerűen fejlődik ki az új ember is hazánkban, hogy ez százszerosan is megadja a mi írói fejlődésünk tárgyi lehetőségeit. Inkább arról van szó: tudunk-e lépést tartani ezzel a gyors haladással, hogy kifejlesztessük tehetségünket a valóság tükrözésére — és alakítására.

Mi is együtt fejlődünk a valósággal, mert mi is a valóság egy részét alkotjuk. És próbáljuk csak összehasonlítani a helyzetet az 1945-ös, vagy onnan is hátrapiillantva az 1940-es helyzettel! Óriás a haladás: számban és minőségben is! Csak éppen arról van szó, hogy írástudásunk elmarad, hogy írástudásunk fejlődésének irama elmarad a valóság fejlődésének irama mögött. Ezt kell helyrehozni. Hogy az omló ne táguljon, ne szélesedjen, de egyre szűküljön ahhoz az kell, hogy nagyobb iramot vegyünk, hogy új tempót diktáljunk magunknak.

Hogyan?!

Aki nem tanít és tudást követel attól, akit nem tanított és talán nem is hajlandó tanítani, az maga is bűnös a tanulatlan tudatlanságában. Éppen ezért nem is vetheti úgy azt szemére, hogy ne hívja ki egyúttal annak jogos elkeseredését. Mászt kell tenni. Bele kell nevelni az íróba roppant felelősségének tudatát, annak tudatát, hogy korunk.

valóságunk egyre többet követel tőle, viszont egyúttal meg kell adni hozzá a fejlődési feltételeket is. Meg kell adni annak a lehetőségét, hogy vállalhassa ezeket a nagy, felelősségteljes feladatokat. Ugyanakkor azonban meg kell mondanunk azt is, hogy, habár a kezdet kezdetén vagyunk, mégis sokat fejlődtünk. Vannak értékeink, amelyeket érdemes és lehet fejleszteni. Eljutottunk már bizonyos magaslatokra és ezt észre kell vennünk akkor is, ha saját műtünkkel hasonlítjuk össze magunkat és akkor is, ha a nyugati álirodalom mellé állítjuk oda a magunk kis irodalmi batyúját. Ezt is meg kell láttatnunk. Nem csupán azért, mert kedvet kell adnunk íróinknak, de, főleg azért, mert így igaz, és mert csak erről a kis magaslatról kapjuk meg azt a távlatot, amelyről láthatjuk a további fejlődés útját is.

A személyes érintkezés, ha egyelőre még nem is a közönséggel, de az íróknak és kritikusoknak személyes érintkezése a vitacsoportokban, a szóbeli kritika eszközeivel ránevel bennünket arra, hogy elbírnuk a más nézetét, hogy a sajátunknak érezzük a más szavát, hogy magunk is kritikusan gondolkodjunk önmagunkról. Az írócsoportok vitái szélesítik elméleti tudásunkat. Ennek szükségessége ma már igazán nem szorul bizonyításra. Nem azt akarjuk persze ezzel mondani, hogy a tudás, hogy az elmélet tehetséget ad annak, aki ennek híján szűkölködik, vagy akár pótolja, pótolhatja is a tehetséget. Nem, erről szó sem lehet. Tehetség nélkül nincs író. A tudás nem pótolhatja a hiányzó tehetséget. Viszont a tudás, az elmélet magasabb szintre emeli a tehetséget és nagyobb biztonságot ad, biztosabb talapzatot és szilárdabb szempontot kölcsönöz a tehetségnek. Az egyes irodalmi alkotások megvitatása egyúttal gyakorlati útmutatást is ad, irányító szerepet is vállal.

Persze bírálat az is, ha szó nélkül hozzuk (és most lapjaink szerkesztőiről van szó), vagy szó nélkül nem hozzuk, elutasítjuk a beküldött írást. Csak éppen, hogy ez rossz kritika, helytelen kritika. Reméljük egyre ritkább lesz nálunk az ilyen kritika. És itt persze nem csupán a szónélkül, szótlán nem közlésről van szó. Talán még inkább arról, hogy kritika már az is, ha a szerkesztő szó nélkül lehoz valamit, amit talán jobb volna — visszautasítani (persze pár kísérő, magyarázó szóval). Mert egyes írások megjelenése a sajtóban nem csak színvonalbeli elismerést, de témabeli és írásmódbeli elismerést: bírálatot is jelent. Előfordul például, hogy egyes lapjaink tisztára formalisztikus verseket hoznak és ezzel ilyen versek írására buzdítják íróinkat. Egyúttal persze hamis irányban nevelik a közönséget is.

A formalizmus kérdésével kapcsolatban meg kell vitatnunk még egy — »formalizmusellenes« és mégis formalista jelenséget. Vannak íróink között olyanok, akik a formalizusból jöttek és most úgy érzik-tudják, át kell nevelődniök, át kell térniök az új, a szocialista realizmus vonalára, a tudományos esztétikát kell elfogadniök egykori egyéni, eredetieskedő esztétikájuk helyett. Röviden, ha Wilde tudatosan is a hazugság esztétikáját igyekezett megteremtetni, most ezek az írók a wilde vonalról tudatosan az igazság esztétikájának vonalára igyekeznek átlendülni.

Erről a kérdéstről még nem volt szó sajtónkban. Pedig a kérdés feltétlenül figyelmet érdemel. Mert csak üdvözölni lehet ezeknek az íróknak szándékát, csak üdvözölni lehet, hogy formakészségüket, tehetségüket népünk, irodalmunk szolgálatába állítják. De van a kérdésnek egy bökkenője. A bökkenő ott van, hogy ezek az írók úgy itélik a helyze-

tet, hogy ha eddig az artisztikum, az artizmus volt az elgondolásuk, esztétikai alapjuk, most éppen ellenkezőleg — célnak, irányirodalmat, agitációt követel meg tőlük az új, a népet, az építést szolgáló irodalom. Ezek az írók egyik végtől a másikba esnek. Ez hibájuk, de olyan hibájuk, amelyet mindenki elkövet, aki előbb-utóbb abba a helyzetbe kerül, hogy felülbírálja múltját, egykori működését, valóját, lényegét és hozzáfog önmagának átépítéséhez, átformálásához. Ez a fejlődés útja. Ezek az írók célnak akarnak adni, olyat akarnak *beépíteni* verseikbe, elbeszéléseikbe, ami még nincs meg teljesen bennük. Így: nem a dolgok, az írás lényegéből folyó mondanivalót adnak, de kívülről illesztik rá, bele a mondanivalót, a kész, a talán még régi formába, amely nem illik elhez a mondanivalóhoz. Így nem önmagukat adják; nem úgy adják a máát, ahogy az belőlük, a mélyből fakad. Nem önmagukat adják akkor, amikor a máát adják, mert a ma még nem lényegült énjükké, nem belőlük fakad, nem írásukból fakad, de kívülről illesztették rá, építették bele. Ez persze rajta hagyja nyomát az íráson. Ezek az írók éppen ezért hidegek. Nincs meg bennük a tartalom és a forma egysége. Ez meglévő probléma, mai probléma. Ezek az írók természetesen előbb-utóbb teljesen átfornálódnak és belülről adják a máát, mert formában is átalakulnak, megteremtik a maguk eredeti, de mai — mondanivalóhoz — szabott formáját. Mégis — ezt a folyamatot is meg kell gyorsítanunk, ezzel a kérdéssel is foglalkoznunk kell. Nem szabad hagyjunk, hogy bárki is, teltség, elkallódjék, vagy sajátmagával viaskodjék — értetlenül.

Lőrinc Péter

LATÁK ISTVÁN VERSEI

A Jugoszláviai Magyar Kultúrszövetség kiadásában, a Jugoszláviai Magyar Írók sorozatának 3. könyveként megjelent Laták István verseskötete, a »Viharos idők vetése«.

Aki szereti a verseket, akinek szíven fekszik az irodalom — különösképp bontakozó irodalmunk, aki a régi Jugoszláviában megismerte és megkedvelte Laták írásait, aki tudja, hogy a múltban —, amikor a demokrácia jelentette közéletünkben a hideg oldalt — Laták mondhatni egyedüli irodalmi bajvivója volt az osztályharcos, népi küzdelemnek, az örömmel üdvözlő és érdeklődéssel veszi kezébe ezt a könyvet, amelynek tetszetős kiállítása is bizonyítja könyvkiadásunk hároméves fejlődését.

A »Viharos idők vetése« sorrendben Laták negyedik verseskötete. A »Kolduslázak« 1928-ban, az »A kültelek« 1937-ben, az »Egy élet árad« 1939-ben és ez 1948-ban jelent meg. Az első kettő a szerző, a második kettő a HÍD kiadásában. A bibliográfiai adatok 20 évi munkásságról tanuskodnak és egyúttal a demokratikus szellemű írások megjelenési lehetőségeiről a múltban és ma.

Ha a Viharos idők vetése a husz éves munkásság legújabb állomása — és másként nem tekinthetjük — ha Laták István költői tevékenységéről értékelést akarunk adni — és erre mind Laták, mind az olvasó közönség, mind irodalmunk szempontjából szükség van — akkor nem szabad ezt a verseskötetet önmagában tárgyalnunk, hanem csak mint egy fejlődési lánc egy szemét, ahol az egész a fontos és csak an-